

Вираження комунікативної стратегії знецінення з урахуванням експресивної лексики та гендерного аспекту на матеріалі “Friends”

Д. А. Гулієва

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Corresponding author. E-mail: dgulieva@ukr.net

Paper received 16.02.20; Accepted for publication 10.03.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-225VIII67-05>

Анотація. У статті проаналізовано втілення комунікативної стратегії знецінення в англomовному кінодискурсі в тому числі враховуючи роль експресивної лексики та гендерного аспекту для її вираження. Відомо, що комунікативний намір знецінення полягає у вираженні негативного почуття-ставлення, закоріненого на принизливій суб'єктивній оцінці референта. Таке ставлення є неповагою, зневагою, і часто переходить у злість, гнів, лють і навіть ненависть. Причиною почуття-ставлення знецінення є вираження об'єктом неповаги відповідно етичним нормам до суб'єкта, таким чином, прояв своєї переваги над ним. Експресивна лексика дозволяє змінювати ступінь агресії при втіленні комунікативної стратегії знецінення, а гендерний аспект впливає на способи вираження стратегії під час комунікативного акту.

Ключові слова: комунікативна стратегія, експресивна лексика, комунікативний акт, оцінка, почуття-ставлення, знецінення, гендерний аспект.

Мета статті полягає у виявленні й описі когнітивного підґрунтя комунікативної стратегії знецінення та засобів її вербального і невербального втілення у жінок та чоловіків із використанням експресивної лексики в англomовному кінодискурсі, що репрезентує побутове спілкування.

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на виявлення механізмів реалізації конфліктних і кооперативних комунікативних стратегій задля гармонізації комунікації.

Об'єктом дослідження є комунікативних актів жінок та чоловіків, в яких мають місце висловлення знецінення з елементами експресії. **Предметом** дослідження є засоби їх вербального і невербального втілення. **Матеріалом** роботи є комунікативні акти знецінення, виокремлені із англomовних кінофільмів.

Вислови знецінення перебувають у фокусі уваги авторів функціонально-прагматичних розвідок. Зокрема, зазначається, що знецінення тісно пов'язане з такими категоріями, як оцінка, цінність, норма й відноситься до суб'єктивних етичних оцінок, що формуються на основі морально-етичних вимог мовця до інших людей [13, с. 30-33].

Комунікативна стратегія (грец. Stratos – військо і ago – веду) – когнітивний процес, тобто глобальний рівень усвідомлення ситуації, в якому мовець співвідносить свою комунікативну мету з конкретним мовним вираженням.[2]

Найважливішими ознаками комунікативної стратегії є *цілеспрямованість*, *системність* та *інтерактивність*. Цілеспрямованість стратегії проявляється в тому, що вона завжди переслідує чітко визначену ціль. Системність визначається множинністю взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення цілі. Інтерактивність впливає з уже зазначеної нами дискурсивної ознаки комунікативної стратегії – динамічності, оскільки стратегія не реалізується, а створюється / корегується, зважаючи на зворотню мовленнєву реакцію співрозмовника”.

Також стратегія є *когнітивним* і, водночас, *прагматичним* явищем. Зокрема, стратегія визначається як когнітивна програма здійснення інтеракції,

пов'язана з операціями над знаннями адресата і спрямована на зміну його моделі світу, трансформацію концептуальної свідомості. Когнітивна складова стратегії забезпечується взаємною орієнтацією комунікантів на спільні фреймові структури. Під час дослідження стратегії як прагматичного явища першочерговим є урахування соціально-рольового статусу інтерактантів, мети комунікації, прогнозування потенційної реакції адресата.[1]

Розглянемо сутність комунікативної стратегії знецінення. Англійською *знецінення* можна перекласти як *depreciation*. Ми отримали результати аналізу дефініцій лексеми *depreciation* в англomовних тлумачних словниках, у контексті міжособистісних стосунків зміст поняття DEPRECIATION / ЗНЕЦІНЕННЯ зводиться до негативної оцінки та приниження когось чи чогось (An instance of disparaging or belittlement. [4]; the act of depreciating or belittling; disparagement [5]; a communication that belittles somebody or something [6]; the trait of being effeminate (derogatory of a man) [7]; an expression of lack of respect [8]; to lower in honor or esteem [9]; to lessen the value of by derision, criticism, etc [10].

Отже можна сказати, що *стратегія знецінення слухача* застосовується для навмисної демонстрації несхвалення, засудження, презирства, зневаги, висміювання, негативного ставлення адресанта до адресата.

Стратегія знецінення слухача зазнає мовленнєвого втілення за допомогою персоналізованих негативних вокативів, асертивів та референцій, демінутивів, дерогативних номінацій та атрибуцій, а також усіх можливих форм докорів, нарікань та звинувачень. Так, з метою образити адресата часто використовуються зооморфізми (you are; ass; cockerel; slug; snail; wild-cat та ін.) Для цього зазвичай використовують дві тактики:

1. Тактики знецінення з прийомом пониження (у ранзі, посаді, престижі, репутації), зменшення, приниження; зневаги; висміювання, зловтішання; поблагливісті; ображення (в т.ч. із використанням лайливих слів, табуваної лексики та експресивної лексики);

2. Тактики критикування і прийоми негативної характеристики та несхвалення, доволі часто з урахуванням гендерного аспекту. [3]

Як вже було вище згадано експресивність є одним із засобів вираження знецінення у комунікації між людьми. Загалом експресивність - це інтенсифікована виразність, яка суб'єктивно визначається оцінкою «сильніше – слабше». Найбільш точно визначення цього поняття знаходимо у працях В. Чабаненко: «Якщо експресія – підсилення, інтенсифікація виразності, то експресивність – уже сама підсилена, інтенсифікована виразність, така соціально й психологічно мотивована властивість мовного знака (мовленнєвого елемента), яка деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення, викликає почуттєву напругу співрозмовника.

Оскільки експресивність може бути притаманна одиниці будь-якого рівня мови, то логічно видається класифікація експресивних засобів відповідно до рівнів мовної структури, що передбачає виділення таких видів експресивних засобів: **фонетичні** (звукові повтори, алітерації, паронімія, паронімазія, звуконаслідування, звуковідтворення, фонетична екзотичність слова, наявність специфічних звукосполук); **лексичні** (синонімія, омонімія, антонімія та паронімія; використання іншомовних слів, запозичень; неологізми, авторські новотвори, okazionalizmi та застаріла лексика; терміни, професіоналізми; діалектна лексика; розмовно-побутова лексика, жаргонізми, арготизми); **фразеологічні** (фразеологізми та одиниці з ідіоматичним значенням; прислів'я, приказки; крилаті вислови); **словотвірні** (афікси суб'єктивної оцінки (демінутивні суфікси, префікси, аугментативні суфікси); осново- та словоскладання); **морфологічні** (іменники у складі сегментних конструкцій; ступені порівняння, нанизування прикметників; слова категорії стану та імперативні форми; експресивні можливості часток, вигуків та їх форм) та **синтаксичні** (окличні, питальні та спонукальні речення; звертання, конструкції з чужим мовленням та діалогічне спілкування; вставні, вставлені та приєднувальні конструкції; нанизування однорідних членів речення; незакінчені, обірвані речення; паралельні конструкції, що змістовно наближаються до афоризмів).

Окрім того, цілком умотивованим є залучення до основних засобів експресивізації стилістичних прийомів, а саме: **стилістичних фігур** (еліптичні конструкції, анафора, епіфора, повтор, ампліфікація, градація, тавтологія, антитеза, асиндетон, парцеляція, полісиндетон, плеоназм, лейтмотив, риторичні запитання, запитання-відповіді, апосіопеза) і **тропів** (порівняння, метафора, метонімія, синекдоха, епітети, літота, персоніфікація, гіпербола, алегорія, перифраз, іронія, уособлення). [11]

Фактор гендеру є важливим компонентом у системі параметрів, які необхідно враховувати при дослідженні комунікації [12, с. 36, 59], що вагомо впливають на мовлення комунікантів, оскільки представники різних статей знаходяться в умовах постійного та безпосереднього спілкування.

Оскільки соціальні ознаки гендеру виражаються щонайменше в таких, наприклад, вимогах: «бути чоловіком» значить «не бути жінкою», то в мові це від-

повідно проявляється у намаганні уникнути вживання всього, що асоціюється з жінкою/фемініністю для будівлення маскулінного типу мовлення і навпаки [13, с. 60].

Стратегія та тактика мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок значно відрізняються [14, с.152–154], що проявляється та підтримується соціокультурним середовищем ще з дитинства. У прагненні досягти однієї й тієї ж комунікативної мети чоловік та жінка користуються різними засобами мови і спілкування. Чоловік, наприклад, є більш комунікативно активним, намагається викласти якомога більше інформації та наполегливо відстоює свою думку.

У гетерогендерній чоловічій комунікації утримання комунікативної домінанти тривалий час є проявом високого рівня комуніканта та маркером дружньої атмосфери, що не є характерним для гетерогендерної жіночої комунікації. Іntenцією чоловіка в гетерогендерному спілкуванні є обмін інформацією, у той час, як пріоритетом жінки в гетерогендерній комунікації є встановлення дружніх стосунків [13; 9].

Розглянемо декілька прикладів реалізації комунікативної стратегії знецінення на діалогах із американського телесеріалу "Friends".

(Рейчел та Фібі знаходяться у квартирі Моніки. Рейчел збентежена новиною про те що її хлопець Пауло залицявся до її подруги Фібі.)

PHOEBE: **Such a pig!** (Широко розкриті очі, переходить на крик, збентежено намагається наздогнати подругу, відчувається намагання втішити засмучену Рейчел.)

RACHEL: Oh, God, **he's such a pig!** (Знервований голос, високий тон, широко розкриті очі, можна бачити злість на її обличчі, швидко премемішується з однієї частини кімнати в іншу.)

PHOEBE: Oh he's like a... (Високий голос, злість на обличчі, намагається підібрати правильні слова аби ще більше проявити знецінення до хлопця.)

RACHEL: He's like a big disgusting... (Розгніваний голос, знервований вираз обличчя.)

PHOEBE: ...likea... (Розгублений вираз обличчя, вузькі очі, повільний голос.)

RACHEL: ...**pig...pigman!** (Високий тон, швидко розмахує руками, широко розкриті очі.)

PHOEBE: Yes, good! Ok... (Легка посмішка, високий тон, підбадьорюючий голос)

Episode 12 – 1: The One with the Dozen Lasagnas

Учасниками даного комунікативного акту є дві подруги, одна з яких намагається втішити іншу, бо хлопець їй зраджує. Дівчина розповідає довгий час усім друзям про те, як ніжно кохає хлопця, але всі друзі доволі скептично до нього ставляться. Одного разу Фібі зустрічає Пауло у себе на роботі (дівчина працює у масажному салоні), під час процедури хлопець починає залицятися до неї і робить непристойні речі. Фібі це дуже збентежило, дівчина поділилася своїми переживаннями із друзями, які були шоквані новиною та запропонували їй розповісти Рейчел, бо це єдиний вірний шлях. Коли ж Фібі зібралася із силами, то розповіла болочку для подруги правду. Остання ж дізнавшись про це, була дуже засмучена, бо через декілька хвилин вона збиралася провести вихідні із Пауло. Фібі була розгублена і відчувала свою провину

перед подругою. Рейчел не розуміла, як раніше не помітила це і звинувачувала тільки себе. Весь цей час Фібі намагалася її заспокоїти та приводила різноманітні аргументи, чому потрібно звинувачувати саме хлопця. Тоді Рейчел дійсно зрозуміла, що її провини тут не має, і це ми бачимо у діалозі. Її емоції показують нам, що вона все ж таки дуже засмучена поведінкою колишнього й не може йому це пробачити.

Тут ми бачимо знецінення дівчинами хлопця через його вчинок. Воно проявляється у різких висловлюваннях у його бік та ображаннях, тобто перша тактика знецінення. Хлопця порівнюють із свинею тим самим знецінюючи його. Перше окличне речення вказує нам на експресивність синтаксичного рівня, яка теж допомагає нам зрозуміти на скільки учасники комунікативного акту незадоволені. Відверта розмова між двома подругами дозволяє нам побачити, доволі типову ситуацію, як саме дівчата між собою засуджують чи знецінюють хлопців.

(Дія відбувається у квартирі Моніки. Дівчата: Рейчел, Моніка та Фібі обговорюють події минулого вечора, коли вони грали у покер із хлопцями: Чендлером, Розом та Джої.)

RACHEL: Can you believe **what a jerk** Ross was being?(У голосі дівчині відчувається знецінення Роза, осудження поведінки хлопця минулого вечора під час гри. Очі прижмурені, руки схрещені на грудях, дивиться на подруг, голос зривається на високий.)

MONICA: Yeah, I know. He can get really competitive.(киває головою, займається своєю справою, голос спокійний, схвальний вираз обличчя.)

Episode 18 – 1: The One with All the Poker

Учасниками даного комунікативного акту є подруги Рейчел, Моніка та Фібі. Дівчата займаючись своїми справами обговорюють поведінку хлопців минулого вечора. За день до цього вони мали суперечку із хлопцями щодо участі жінок у грі в покер. Хлопці довгий час не могли наважитися взяти дівчат у гру, але потім таки дозволили їм. Під час гри дівчата порушили багато важливих правил і показали себе, як жакливі гравці у карткову гру. Коли Рейчел програла, Роз, хоч і має романтичні відчуття до дівчини, вирішив забрати у неї свій виграш і зробив він це у доволі грубій формі. Така його поведінка дуже засмутила дівчину і звичайно здивувала, бо Роз не схожий на хлопця з такими манерами. Дівчина була дуже розгублена і сильно розгнівалася на нього, тому ми можемо бачити у відеоряді її недружелюбні емоції, насуپлені брови, безрадінний голос, закриту жестикуляцію та різкий тон.

Рейчел у діалозі висловлює знецінення до Роза через його нечесний вчинок минулого вечора. Це виражається у використанні нею лайливих слів. Вона знецінює хлопця відносно його розумових та моральних якостей, знову ж користуючись першою тактикою. Експресивність можна бачити на фонетичному рівні, а саме високі ноти у голосі дівчини. Гендерний аспект просліджується у тому, що дівчата дозволяють собі різкі висловлювання у бік чоловіків між собою, а це притаманна їм манера інтимного спілкування.

(Чендлер, Джої, Моніка та Фібі знаходяться у квартирі Моніки та здираються на барбекю. Моніка повідомляє Джої, що його дівчина запізнюється і вирішує дізнатися, як розвиваються їх відносини.)

JOEY: Well, the tough thing is, **she really wants to have sex with me.**(Широкі очі дивляться на підлогу, презирливий вигляд обличчя, куточки губ дивляться вниз, голос низький.)(дівчата зацікавлено на нього дивляться)

CHANDLER: **Crazy bitch!**(здивований вираз обличчя, широкі очі)

Episode 24 – 1: The One Where Rachel Finds Out

Учасниками даного комунікативного акту є друзі Чендлер, Джої, Моніка та Фібі. Під час зборів на відпочинок за містом дівчина Джої, з якої він має не дуже довгі романтичні відносини, дзвонить та повідомляє про своє запізнення. Цим вона викликає зацікавлення у дівчат, які питають, як само розвиваються їх відносини. На що Джої із невеликим знеціненням відповідає що вона дуже хоче від нього інтимних стосунків і власне він це вважає дивним. Джої впевнений, що така поведінка частіше зустрічається у хлопців аніж у дівчат. Усі присутні у кімнаті дуже зацікавлено спостерігають за його розповіддю. Можна бачити, що він трохи засмучений таким ставленням своєї дівчини до інтиму.

Джої висловлює знецінення до дівчини, вказуючи на те, що вона поводить себе недостойно - як повія. Він критикує її та принижує при друзях. Використовуючи другу тактику знецінення. Чендлер реагує на це показуючи, що він також знецінює дівчину. Хлопець використовує табуйовану лексику, а окличне речення показує нам на експресивність його висловлювання. Лайливими словами Чендлер здійснює гендерне приниження дівчини. Такий діалог між чоловіками є доволі повсякденним. Гендерний аспект просліджується в засудженні жінки у сексуальному плані.

У ході даної статті ми дослідили способи вираження комунікативної стратегії знецінення, розглянувши як саме експресивна лексика впливає на сприйняття такої оцінки співрозмовником і у якому вигляді більш за все використовується. Можна зробити висновок, що знецінення це демонстрація несхвалення, засудження, презирства, зневаги, висміювання, негативного ставлення адресанта до адресата. У наших прикладах експресія найчастіше була виражена на синтаксичному та фонетичному рівнях, а саме окличні речення та підвищена інтонація. Дослідження показали, що жінки більш емоційно виражають знецінення використовуючи табуйовану лексику та підвищений тон при комунікації у жіночому колі. Чоловіки ж доволі часто прибігають до критики та приниження не використовуючи надмірну експресивність. Розділивши вираження знецінення у комунікації на дві тактики можна відзначити, що найчастіше використовується перша тактика, а саме порівняння та лайливі слова. Чоловіки ж частіше прибігають до критики та приниження.

ЛИТЕРАТУРА

1. <https://naub.ua.edu.ua/2013/komunikatyvna-stratehiya-yak-konstyutyvna-harakterystyka-dyskursu/>
2. http://info-library.com/content/1455_Komyunikativni_strategii_i_taktiki.html
3. file:///C:/Users/D50E~1/AppData/Local/Temp/11141-Текст%20статті-21995-1-10-20180725.pdf
4. American Heritage® Dictionary of the English Language, Fifth Edition. (2011)
5. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged, 12th Edition 2014.
6. Random House Kernerman Webster's College Dictionary. (2010)
7. Dictionary of Unfamiliar Words by Diagram Group. (2008).
8. WordNet 3.0, Farlex clipart collection. (2003-2008).
9. Collins Thesaurus of the English Language – Complete and Unabridged 2nd Edition.
10. The American Heritage Roget's Thesaurus. (2014).
11. Коваль Т.Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови [Електронна стаття] Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71681/60-Koval.pdf?sequence=1>
12. Гендер в британской и американской лингвокультурах / [Гриценко Е.С., Сергеева М.В., Лалетина А.О. и др.]; под общ. ред. Е.С. Гриценко. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 224 с.
13. Cameron D. Performing Gender Identity: Young Men's Talks and the Construction of Heterosexual Masculinity / D. Cameron // Language and Masculinity. – Oxf.; Camb.: Blackwell, 1997. – P. 47–64.
14. Coates J. Women, Men and Language / Jennifer Coates. – L.; N.Y.: Longman, 1986. – 178 p.
15. Ботвінко-Ботюк О. Методика дослідження структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних особливостей висловлень презирства [Е. ресурс] // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2013): Міжнародна наукова інтернет-конференція, 13 березня 2013 р.: тези доп. / [відп. ред. Я. В. Бистров; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника]. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 30–33. – Режим доступу: <http://www.ellic.pu.if.ua.3>

REFERENCES

11. Koval T.L. Express how I can represent representative express functions [Electron article] Access mode: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71681/60-Koval.pdf?sequence=1>
12. Gender in British and American linguistic cultures / [Gritsenko ES, Sergeeva MV, Laletina A.O. and etc.]; under the general. ed. E.S. Gritsenko. - M.: Flint: Science, 2011.-- 224 p.
15. Botvinko-Botyuk O. Methods of achieving structural-semantic and communal-pragmatic characteristics of despair [Electronic resource] // Successful presentation of linguistics, literature of the international conference 2013: international conference 2013 add. / [vidp. ed. Y. V. Bistrov; The Carpathian National University of Vasily Stefanik]. - Ivano-Frankivsk, 2013. - S. 30–33. - Access mode: <http://www.ellic.pu.if.ua.3>

Expressing a Communicative Impairment Strategy with Expressive Vocabulary and Gender on Friends

D. O. Gulieva

Abstract. The article analyzes the implementation of the communicative strategy of impairment in English language discourse, including the role of expressive vocabulary and gender in its expression. It is well known that the communicative intention of impairment is to express a negative sense of attitude rooted in the humiliating subjective judgment of the referent. This attitude is disrespectful, disrespectful, and often turns into anger, anger, rage and even hatred. The reason for the feeling-attitude of impairment is to express an object of disrespect in accordance with the ethical standards of the subject, thus manifesting its superiority over it. Expressive vocabulary allows you to change the degree of aggression in the implementation of a communicative strategy of impairment, and the gender aspect influences the ways in which the strategy is expressed during a communicative act.

Keywords: *communicative strategy, expressive vocabulary, communicative act, evaluation, feelings-attitude, impairment, gender.*